

DANIEL YERGIN:

A DÖNTŐ BESZÉD

(Részlet a „Shattered peace. The origins of the cold war and the national security state”, London, 1978. c. munkából. pp. 275–302)

1947 telére Acheson és a többi politikus már nem a szovjet hatalmas szféra visszaszorítására, hanem a további szovjet terjeszkedés megakadályozására törekedett. Úgy érezték, hogy a világban uralkodó gazdasági zürzavar és általános leromlás ellenük is van. A figyelem a Közel-Kelet felé fordult. Törökországra súlyos teherként nehezedett, hogy hadseregét állandó készültségben kellett tartania. Még inkább aggodalomra adott okot, hogy Görögországban polgárháború dúlt és gazdasági összeomlás fenyegetett.¹

Lincoln Mac Veagh, az athéni amerikai nagykövet riasztó jelentéseket küldött Washingtonba. Mac Veagh-hoz 1946 végén, 1947 elején két speciális megfigyelő csatlakozott, akik korábban a New Deal, a roosevelti gazdaságpolitika lelkes hívei voltak. Egyikük, Mark Ethridge, aki Byrnes megbízásából már 1945-ben a Balkánra látogatott, most az ENSZ határvizsgáló bizottsága tagjaként jött Athénba. Másikuk Paul Porter ügyvéd volt, aki egy amerikai gazdasági küldöttség vezetőjeként érkezett oda. Ez a három ember a kétségbeesett jelentések egész áradatát írta. 1947 február közepére arra a következtetésre jutottak, hogy Görögországban válsághelyzet alakult ki. A görög kormány vészesen közel állt a bukáshoz. A kormány helyzetét aláásta a fel-fellángoló gerilla tevékenység, a korrupció, a hatékonyság hiánya; a gazdasági káosz pedig megfosztotta a nép támogatásától. Az amerikai megfigyelők úgy vélték, hogy mindezért Oroszországot nagyfokú felelősség terheli, s a helyzet legnagyobb haszonélvezője lesz. „A szovjetek úgy érzik, hogy Görögország, mint érett gyümölcs, néhány héten belül az ölükbe hull.” – figyelmeztetett Ethridge. A müncheni analógiára hivatkozva kifejtette a dominó-elméletet: „Ha Görögország a kommunizmus áldozatává válik, akkor bizonyos, hogy az egész Közel-Kelet és Észak-Afrika egy része is szovjet befolyás alá kerül.”²

Egy ilyen fajta elemzés, amelyet egyébként Loy Henderson, a Közel-Keleti Osztály főnöke továbbított, az egész State Departmentben egyetértő meghallgatásra talált. Február elején a State Department gazdasági szakértői megpróbálták számbavenni a világ hat válságkörzetét. „Nyolcat talál-

tunk – magyarázta később, márciusban az egyik szakértő –. Nem lehetett hatra csökkenteni. Görögország állt az első helyen a listán. Mindenki ezt teszi az első helyre.” A Loy Henderson által készített február 20-i memorandumra támaszkodva Dean Acheson figyelmeztette Marshall külügyminisztert, hogy Görögországban „az ultrabaloldal egy totalitárius rendszert fog hatalomra juttatni”, hacsak az Egyesült Államok nem nyújt azonnal széles körű gazdasági és katonai segílyt.³ Egy ilyen széles körű segílyprogram kidolgozásához azonban hónapok kellettek volna, ha az angolok nem siettetnek egy gyors akciót már a következő napokban.

Az amerikaiaknak hónapok óta tudomásuk volt arról, hogy a brit pénzügyminisztérium és a külügyminisztérium között vita folyik a külföldi katonai kiadások jelentős csökkentéséről, elsősorban Görögország esetében. „Még akkor is, ha *lenne pénzünk*, sem elégednék meg azzal, hogy *ily módon* költjük el – írta Hugh Dalton pénzügyminiszter 1946 novemberében Attlee angol miniszterelnöknek. Nagyon kételkedem abban, hogy helyes lenne a Földközi-tenger keleti partvidékének gyenge államait támogató politika Oroszországgal szemben, még ha amerikai segílyre is számíthatnánk. Biztos vagyok benne, hogy iszonyatos politikai vihart idéznénk elő, ha ezt a politikát valaha is nyilvánosságra hoznánk.” Két hónappal később Dalton arra figyelmeztetett, hogy a munkáspárti kormányt otthon is nagymértékű gazdasági és politikai válság fenyegeti. „Attól tartok, hogy valamiféle félig-életképes állapotban sodródunk a zuhatag felé.” A feledhetetlenül rossz időjárás és az üzemanyaghiány szintén hozzájárult ahhoz, hogy Dalton végül is a Foreign Office fölé kerekedett, és sikerült rávennie kollégáit arra, hogy „véget vessenek annak, hogy az angol adófizetők pénze vég nélkül Görögországba folyjék.” Sőt arra is rávette őket, hogy Washingtonban az ügyet oly módon tálalják, hogy az Görögországban a felelősség és a terhek átvállalására ösztönözze az amerikaiakat.⁴

A Foreign Office 1947. február 21-i Washingtonnak szóló üzenete azonban, amelyben az angolok bejelentették, hogy a katonai és gazdasági segílyt Görögországnak csak március végéig folyósítják, az angol kormány minden várakozásán felül mozgósította az amerikai politikusokat. „Az amerikaiak megrémültek, hogy Oroszország lerohanja az egész Balkánt és a Földközi-tenger keleti partvidékét.” – állapította meg Dalton márciusban. A Pénzügyminisztérium tisztviselői utólag elmondották nekem: sohasem gondolták, hogy a hatás ilyen gyors és heves lesz.”

Az amerikai közvéleményt ekkorra már felkészítették a krízisre. Amikor Loy Henderson hírért vette az angol döntésnek, Dean Acheson külügy-

miniszterhelyettesnek kijelentette: „Ezt (ti. a görög segélyprogram leállítását (A ford.) – most teljességgel ellenezzük.”⁵ Irán és Törökország 1946-ban már megtartotta a jelmezes főpróbát, s kiobbantotta az első hidegháborús válságot. Az amerikai politikai köröket megdöbbentette, hogy a Truman-kormányon belül milyen egyöntetű volt a vélemény a Görögországnak nyújtandó segítség sürgősségéről, annak várható nemzetközi hatásáról, a Szovjetunióknak adandó válasz szükségességéről, s mennyire megérezték, hogy történelmi válaszut előtt állnak. Loy Henderson Közel-Keleti Osztályán mámoros hangulat uralkodott.⁶ Senki sem kételkedett abban, hogy nem kevesebb a tét, mint az amerikai biztonság és a nemzet megmaradása. „Katonai szempontból Görögország és Törökország függetlensége az Egyesült Államok számára stratégiaailag létfontosságú” – jelentette ki Robert Peterson hadügyminiszter. Forrestal, a haditengerészet minisztere, egy baloldali győzelem veszélyét Görögországban – nemzetközi szempontból – tömörebben fogalmazta meg: „Kettészakad a világ.” Néhány nappal később Forrestal azt mondta az elnöknek, hogy a görögországi polgárháború „pusztán annak kifejeződése volt, amit az elmúlt négy év eseményei magukban hordoztak”. Hozzátette: „Ha lenne esélyünk a győzelemre, azt úgy kellene értelmeznünk, mint a mi társadalmi formánk, s az oroszok társadalmi formája közötti alapvető küzdelmet, s el kell ismernünk, hogy az oroszok semmi másra nem reagálnak, csak az erőre.”⁷

Amikor február 27-én a kongresszusi vezetők találkoztak Truman elnökkel és más magas beosztású kormánytisztviselőkkel, Marshall egy, a messze jövődöbe mutató hidegháborús politikát vázolt fel előttük. „Nem pánikkeltésből mondjuk – jelentette ki –, hogy egy válság-sorozat első mozzanatával nézünk szembe, amely kiterjesztheti a szovjet hatalmat Európa-ra, Közel-Keletre és Ázsiára.”

Marshall tábornok még így is nagyon higgadtan fogalmazott Achesonhoz képest. A külügyminiszterhelyettes erről később így írt: „Igen tisztelt főnököm, igen szokatlanul és szerencsétlenül belesült első mondatába. Kétségbeesésemben odasúgtam neki, hadd beszéljek én. Ez volt az én „válságom”. Egy héti készültem rá.” Acheson felszólalásában csatlakozott Marshallhoz. Drámaian kinyilatkoztatta, hogy „egy nagyon valószínű szovjet áttörés (a Közel-Keleten – A ford.) a szovjet behatolás számára három kontinentst nyit meg. Hasonlóan a hordóban tárolt almához, amikor egy rothadt darab megfertőzi a többi, Görögország megrontása hatással lesz Iránra és a Kelet egészére... Afrikára, ... Olaszországra és Franciaországra... Róma és Karthágó óta nem volt a világon ilyen erőmegosztás.”

Acheson érvei meggyőzték a kongresszus tagjait. Vandenberg felszólította Trumant, hogy hasonló határozottsággal fogalmazzon a nyilvánosság előtt is. Az elnök március 7-én tájékoztatta a kormányt: "nincs más választása, mint, hogy tovább haladjon a megkezdett úton." Március 11-én Acheson azt táviratozta az amerikai követségnek Athénba, hogy „... a legmagasabb szintű döntés értelmében – feltéve, hogy a szükséges kongresszusi lépéseket megtették, – fel kell hagyni az átmeneti intézkedésekkel, s be kell indítani a görög függetlenség fenntartását célzó segélyprogramot, ami azonban jónéhány évbe telhet. Ez természetesen az Egyesült Államok politikájában fontos döntést jelent.”⁸ (Kiemelés az eredetiben – A ford.)

Hamarosan kiderült, Washingtonban a legnagyobb gondnak azt tartották, hogy miként lehet megnyerni a főként pénzügyi szempontból mérlegelő republikánus kongresszust és az apatikus közvéleményt a kormány által sürgetőnek ítélt intézkedésekhez. John Hilldring külügyminiszterhelyettes 1946 decemberében kijelentette: a Külügyminisztérium leginkább attól tart, hogy „népünk vonakodik attól, hogy továbbra is a nemzetközi porondon maradjon” és „nyilvánvalóan húzódozik attól is, hogy politikai, anyagi és személyi áldozatokat hozzon.” John Hickerson 1947. február 24-én viszont sürgette, terjesszék a kongresszus elé az új segélyprogramot „oly módon, hogy azzal felvillanyozzák az amerikai népet”.⁹ (Kiemelés az eredetiben – A ford.)

Amennyiben a kormánykörökben viták voltak, azok egyáltalán nem ténykérdésekről vagy a reagálás helyességéről folytak, hanem kizárólag a beszéd hangnemét érintették. George Kennan (akit időközben visszahívtak Moszkvából és a washingtoni National War College tanárává nevezték ki – A szerk.) láthatóan nehezen alkalmazkodott a kialakult új helyzethez. Antikommunizmusa kifinomultabb volt annál, hogy ne vegye észre: a beszéd nyelvezete, megfogalmazásai, amelyet azóta a Truman doktrina stílusának nevezünk, túl általánosak, túl messze mennek s nagyon is evangéliumiak. George Marshall és Charles Bohlen, úton a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai ülésére, azt táviratozták haza, hogy „a beszédben a kelléténél több lobogó antikommunizmus van”, de a State Departmenttől azt a választ kapták, hogy a szenátust nem lehet meggyőzni „a kommunista vesztély hangsúlyozása nélkül”.

George Elsey, Truman helyettes tengerész szárnységéde a Fehér Házban, kétségbe vonta, hogy ez lett volna a történelmi pillanat – ahogy ő nevezte – a „döntő beszéd” („all-out speech”) megtartására. Nem volt elég idő arra, hogy kidolgozzák a beszédet – mondotta –, amely pedig a Tru-

man-kormányzat „legjelentősebb megnyilatkozása lett volna”. Hozzáfűzte: „A megelőző időkben a Szovjetunió nem hajtott végre semmi olyan nyilvánvaló akciót, amely elfogadható ürügyül szolgált volna.” A görög helyzet „viszonylag nehezen volt áttekinthető”, s az amerikai közvéleményt nem készítették fel. Aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a beszéd elmondása, még mielőtt a külügyminiszterek értekezlete Moszkvában megnyílna, „megsemmisíti a konferencia esélyeit arra, hogy Ausztria, vagy talán Németország számára is elfogadható békeszerződést dolgozzon ki.” Amellett volt, hogy a tervezett Truman-beszéd helyett tegyenek egy rövid nyilatkozatot, amelyben Amerika felelősségét hangsúlyozná az általános európai újjáépítésben.¹⁰

Március 12-én azonban Truman elnök a kongresszus két házának együttes ülése előtt mégis megtartotta híres beszédét, amelyben 300 millió dollárt kért Görögországnak és 100 milliót Törökországnak. Az elnök határozott vonásokkal vázolta fel a helyzetképet – a görög nemzet létét több ezer kommunista gerilla fenyegeti; ez az összecsapás egy nagyobb, globális harc része, amely „az alternatív életformák közt folyik”; Görögország „bukását” az országok egész sora követné. „Az Egyesült Államoknak azt a politikát kell követnie – nyilatkoztatta ki Truman –, hogy támogatja azokat a szabad népeket, amelyek ellenállnak annak a kísérletnek, hogy egy fegyveres kisebbség vagy külső nyomás leigázza őket”.¹¹

Truman beszéde azt az antikommunista konszenzust juttatta kifejezésre, amely a végrehajtó hatalom soraiban kialakult; stílusa, megfogalmazásai pedig hűen tükrözték a kormánykörökben a megelőző hónap folyamán lezajlott vitákat. Másképpen fogalmazva: a doktrina nem tekinthető cinikus manővernek, mint aminek néhány szerző azóta megpróbálta beállítani. Tény viszont, hogy határozottan úgy fogalmazták, hogy „el lehessen adni”. Az, hogy az angolok nem vállalták tovább a felelősséget Görögország sorsáért, jó lehetőséget teremtett az amerikaiak számára, hogy most már széles körben elfogadott nézetek szerint cselekedjenek és nyilatkozzanak. A Truman beszéd egy olyan tudatos törekvést fémjelzett, hogy a kormányzaton belüli „magán” elképzelésekhez megszerezzék a közvélemény egyetértését és támogatását.¹² Az amerikai közvélemény azonban még határozatlanul és ellentmondásosan reagált a közép- és délkelet-európai eseményekre és a Szovjetunió megnövekedett nemzetközi szerepére. A State Department 1947 februári jelentése szerint a közvéleménykutató felmérések azt mutatták, hogy a lakosság 60 %-ának fenntartásai voltak a Szovjetunióval szemben, s csak 20 % viseltetett megértéssel. Ugyanakkor a lakoságnak több mint 70 %-a ellenezte a „kemény kéz” politikájának alkalmazását Oroszországgal szemben.

A Truman-adminisztráció azonban most a „kemény-kéz” politikájához akart támogatást szerezni. Ez döntő változást jelentett. Két évvel korábban, 1945 júniusában, – még abban az időben, amikor Harry Hopkins egymaga próbálta úgy-ahogy rendbehozni a kapcsolatokat a Szovjetunióval – Arthur Bliss Lane, a Lengyelországba kijelölt amerikai követ sajnálkozott, hogy „jelenleg a kormánzatnak nem áll szándékában nyilvánosságra hozni azokat a tényeket, amelyek megvilágítják a Szovjetunióval való nézeteltéréseinket.” 1946 márciusában Lane még mindig arra ösztönözte főnökeit a State Departmentben, hogy állítsák reflektorfénybe a Szovjetunió kelet-európai cselekedeteit. Emlékeztette őket, hogy a „közvélemény állítását nem lehet napok alatt elvégezni. Ez egy, vagy két évet is igénybe vesz.” De mindaddig, amíg Byrnes volt a külügyminiszter, Lane nem kapott választ. 1947 márciusára azonban megváltoztak a körülmények. Néhány nappal a Truman-beszéd elhangzása után, Lane megkereste az elnököt a Fehér Házban, hogy gratuláljon neki. „A lengyelek táncoltak örömben” – mondta. Lemondásának okául azt hozta fel, hogy azt azért teszi, hogy „megismeresse az amerikai népet az európai országokban uralkodó szovjet politikával”.

„Nagyszerű – válaszolta Truman. Sokat fog nekem segíteni, ha végrehajtja a szándékát.”¹³

A kormányzat azonban arra tett kísérletet, hogy néhány hét alatt vigye végbe mindazt, amire Lane egy vagy két évet szánt. A Görögországnak és Törökországnak szánt segélyprogram kétségeket keltett és ellenállást váltott ki a politikai élet egészében. Robert Taft konzervatív republikánus politikus a segélyprogram várható költségei miatt aggódott, s attól tartott, hogy végrehajtása megszilárdítja majd a befolyási övezeteket. Christian Herter képviselő, a mérsékelt republikánus, kétségét fejezte ki afölött, hogy vajon az amerikai nemzetiségek rendelkeznek-e azzal a „különleges felkészültséggel”, amely Görög- és Törökország esetében a sikeres közbenjárás feltétele. Eleanor Rooseveltt viszont azt kívánta, tegyenek „magas szintű kísérleteket annak érdekében, hogy a problémákat közvetlenül Sztálinnal oldják meg”. Az Amerikaiak a Demokratikus Akcióért szervezet tagjai (mint arról ifj. Arthur Schlesinger tájékoztatta a Külügyminisztériumot) „boldogtalanul támogatták” a segélyprogramot, s csak félig-meddig hittek abban, hogy annak céljai „liberálisak”.

Végül is a kormányzat átütő erejű nyomásának nem lehetett ellenállni. A szenátus 62:23, a képviselőház 287:107 arányban megszavazta a görög és török segélyprogramot, amelyet H. Truman 1947. május 22-én egy Kansas City-beli szállodában aláírásával törvényerőre emelt.

A politikai elit tagjai többé már nem aggódtak amiatt, hogy a közvélemény közömbös, illetve nem eléggé éber a szovjet veszéllyel szemben, mint ahogy azt korábban Washingtonban hitték. Valójában 1947 tavaszára az amerikai politikában az antikommunizmus hatalmas erővé vált. Néhányan most már amiatt nyugtalankodtak, hogy a közhangulat túl messzire megy. George Kennan egy nappal azelőtt, hogy Anglia felmondta a görögöknek addig nyújtott támogatást, megjegyezte: „Magam, személy szerint kétségbeesve szemlélem közéletünk számos jelenségét. ... Leginkább bizonyos fajta hisztérikus antikommunizmus miatt sajnálkozom, amely, úgy tűnik, lábra kap országunkban.” 1947 tavaszán, Norman Thomas szocialista vezető, aki a baloldalon a kommunizmus elleni harc egyik veteránja volt, utazást tett Californiában. 14 hónappal korábbi ott-tartózkodásához képest drámai változást észlelt. „Akkor Oroszországgal szemben túlságosan is békülékeny és egyezkedő volt a hangulat” – írta. – Most azonban nagyfokú, meglehetősen hisztérikus anti-kommunizmus van, amit a reakciók ki is használnak.”

1945 és 1947 között 38-ról 66 %-ra ugrott azoknak a száma, akik Oroszországot „agresszívnak” tekintették. Truman és tanácsadói többsége számára az antikommunizmus főként szovjetellenességet jelentett. Ez ugyan hibás gondolatársítás volt, de a nagyközönség számára az antikommunizmus még szélesebb értelmet nyert, amely felölte a felforgató elemeket, – a többnyire csak elképzelt – „belső ellenséget”, sőt ide sorolták a New Deal híveit s azokat is, akiket hamarosan a Fair Deal követőinek neveztek. Ez a szélesebb definíció, amelyet a republikánus párt konzervatív szárnya választási fogásként alkalmazott, s komoly tehertételként nehezedett a Truman-kormányzatra, később évtizedekre jelentős tényezővé vált az ország életében.

A republikánusoknak az 1946-os kongresszusi választásokon elért sikerét széles körben többek között annak tudták be, hogy ügyesen kijátszották a hűtlenség és a felforgatás vádját a szövetségi kormányzat ellen. 1946 novemberében, röviddel a választások után, hogy tiszta helyzetet teremtsen, mielőtt a kongresszus cselekedhetne, Truman egy ideiglenes bizottságot nevezett ki, az állami alkalmazottak hűségének felülvizsgálatára. (Temporary Commission on Employee Loyalty.) 1947. március végén, másfél héttel a róla elnevezett doktrínát bejelentő beszéde után, az amerikai elnök – a bizottság javaslatai alapján – döntött: a 9835 sz. rendelettel egy szövetségi „hűség-programot” indított be. Az elnöki határozat felhatalmazást adott arra, hogy bizottságok vizsgálják felül a szövetségi kormány alkalmazásában állók politikai nézeteit és szervezeti hovatartozandóságát, tekintet nélkül munkájuk jellegére. 1947-ben adta ki a főállamügyész a „felforgató szerve-

zetek” listáját. Mind a hűség-bizottságok vizsgálatai, mind a felforgató szervezetekre vonatkozó lista, a polgári szabadságjogok megsértését jelentette, s jogerőt biztosított a rágalmazásnak és a rosszindulatú célozgatásoknak. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a belső biztonság hatásos politikai kérdéssé vált, s törvényesítették széles körű támadásokat a polgári szabadságjogok ellen.¹⁴

Fel kell ismernünk, ezek a lépések nem alkották részét a belpolitikai szenvedélyek felkavarását célzó kampánynak, sokkal inkább – legalábbis a Fehér Ház szempontjából –, azoknak az erőfeszítéseknek a részét képezték, hogy ellenőrzésük alá vonják ezeket a szenvedélyeket, s megakadályozzák, hogy a 80. kongresszus esetleg manipulálja azokat a saját céljai érdekében. És meglepő módon, a stratégiát két évre dolgozták ki. Ez a hazai antikommunizmus elkerülhetetlen reakció volt, ha hozzá is járult a hidegháború polarizációjához.

A Truman doktrina az Egyesült Államokat a Szovjetunió elleni totális harcra készítette. Ettől fogva az amerikai vezetők minden helyi krízisben szovjet tervet véltek felfedezni. Mégis, a politikusok többsége tudta, hogy hol van az a határ, amelyet az Egyesült Államok nem léphet át. – Leahy admirális 1947 februárjában így fakadt ki: „Képtelen vagyok megérteni Marshall tábornokot, hogy tekintettel a kínai kormánnyal kapcsolatos álláspontjára, miért akar belebonyolódni a görög és a török kormány megmentésébe. A két helyzet hasonlónak látszik, de nekem úgy tűnik, hogy egy stabil nem szovjetbarát kormány létrehozása Kínában sokkal fontosabb Amerika számára, mint a mediterrán államok sorsa.” De eltérően Leahytól, a politikusok többsége felismerte, hogy egy kínai intervenció komoly erőfeszítést kívánna meg az USA-tól. Ahogyan azt Kennan a National War College-ben megjegyezte, „Kína bizony egyáltalán nem kicsiny”.¹⁵ És így az Egyesült Államok végül is elkerülte a közvetlen beavatkozást a kínai polgárháborúba.

De egy másik észrevételt is kell tenni. Bár a görög polgárháború első sorban helyi ügy volt, bármelyik fél győzelmének nemzetközi következményei igen messzehatóak lettek volna. Mivel a nemzetközi kapcsolatok szabályait nem rögzítették, és semmiféle modus vivendiben sem állapodtak meg, a bizonytalanság volt az, amely újabb háborút eredményezhetett. A befolyási övezetekre vonatkozó megállapodás azt célozta, hogy csökkentsék ezt a fajta bizonytalanságot, és segítsék a népeket abban, hogy ne kellenjen veszélyben élniök. Az 1944 októberi egyezményben Sztálin elismerte, hogy Görögország a nyugati érdekszféra része. Churchill 1946 májusában

– visszatekintve – kijelentette: a megállapodás lehetővé tette, hogy „...hoz-
zálásának a béke helyreállításához Görögországban. Ebbe beletartozott az
is, hogy sok görög kommunistát megöltek. Sztálin tudott erről. Mindez hó-
napokon keresztül ment így. Soha nem szólt egy szót sem. Ahhoz a megál-
lapodáshoz tartotta magát, amit elfogadott.” Valóban, Sztálin 1948 elején
is tartotta magát az egyezményhez, amikor bírálta a görög gerilláknak nyúj-
tott jugoszláv segítséget. Edvard Kardeljnek és Milovan Djilasnak mérgesen
azt mondta: „ennek a vállalkozásnak semmi esélye sincs a sikerre. Mit gon-
dolnak, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok – az az Egyesült Államok,
mely a világ legerősebb országa – hagyni fogják, hogy Önök átvágják Föld-
közi tengeri közlekedési vonalaikat? Ez nonsense.”¹⁶

A helyzet bonyolultabb volt annál, mint amilyennek azt néhány szer-
ző beállította. A Görög Kommunista Párt a sztálini irányt követte. Ameny-
nyiben az EAM győzött volna, egy széles bázisú baloldali kormány nem a
független Jugoszlávia útját követte volna, hanem egy román, vagy bolgár
típusú fejlődést. Ezesetben a fehérterror lehet, hogy vörös terror váltotta
volna fel. Az ebből adódó lehetőség a szovjetek számára túl vonzó lehetett
ahhoz, hogy elszalasszák, s így Görögország Moszkva befolyása alá került
volna. Ez viszont veszélyeztette volna a kialakult, féltveőrzött nemzetközi
erőegyensúlyt. Nehéz azonban megítélni, hogy a görög nép számára akár
politikai, akár gazdasági téren ilyen rendszer lett volna-e jobb, vagy az adott
helyzet, ami a második világháború után kialakult.

Vezető amerikai politikusok maguk is úgy látták, hogy a Truman
doktrínával az Egyesült Államok – ha utólagosan is – de lemondott arról,
hogy a szovjet érdekszférában történő eseményekbe beavatkozzon. Valójá-
ban a doktrína meghirdetése hatalmas lépés volt – a nyugati érdekszféra
konszolidálása felé. „Dőreség lenne azt hinni, hogy bármi érdemlegeset is
cselekedhetünk Romániában, Bulgáriában vagy Lengyelországban – jelen-
tette ki Dean Acheson –. Mi semmi ilyesmit nem tehetünk. Ezek az orszá-
gok az orosz katonai erők övezetén belül vannak. Ebből mi ki vagyunk re-
kesztve. Vannak viszont más területek, ahol hatékonyan tudunk fellépni.”
Ez az, amiért a Truman doktrína a hidegháború történetében forduló pontot
jelentett. A külügyminisztérium egyik beosztottja elmagyarázta Roosevelt
özvegyének, hogy az USA Yalta óta „egyfolytában hátrál”. (Ez természet-
esen nem volt teljesen igaz, sokkal inkább arról volt szó, hogy az amerikai
befolyás kiterjesztése Kelet-Európára és a szovjet szférára nem sikerült.)
Semmit sem tehetünk az oroszokkal mindaddig, – folytatta a külügyi tiszt-
viselő –, amíg az Egyesült Államok nem jelzi „nagyon világosan, hogy nem

vagyunk hajlandók tovább hátrálni.” Ez volt az az üzenet, amit az amerikaiak az oroszoknak küldtek.

Röviddel a Truman-beszéd után Aténban Mark Ethridge-t meglátogatta Alexander Lavrisev, szovjet partnere, az ENSZ határbizottságában. „Mit jelent ez, Mr. Ethridge” – kérdezte Lavrisev. „Azt jelenti, hogy Önök nem csinálhatják azt, amit akarnak.” – válaszolta Ethridge.¹⁷

Egy évvel azelőtt az amerikai vezetők a személyes diplomáciáról áttértek a nyilvános diplomáciára. Most, a Truman doktrina időszakában, ezek a politikusok – csalódottan, türelmetlenül, s mindig gondokkal küszködve amiatt, hogy hogyan próbálják a szükséges ügyeket lebonyolítani Sztálinnal és környezetével – teljességgel lemondtak a Szovjetunióval folytatandó diplomáciai tárgyalásokról.

„Úgy vélem, hiba azt hinni, hogy bármikor is le lehet ülni az oroszokkal s megtárgyalni velük a kérdéseket” – mondta Acheson 1947 április elsején, meghallgatásakor a szenátus Külügyi Bizottsága előtt. „Nem hiszem, hogy ily módon kell megoldjuk problémáinkat az oroszokkal. Úgy vélem, hosszú idő szükséges ahhoz, hogy ezeket a problémákat megoldjuk, de akkor is oly módon tegyük, hogy jelezzük az oroszoknak; teljesen tudatában vagyunk saját érdekeinknek, ezekhez szilárdan ragaszkodunk, s készek vagyunk a szükséges lépéseket megtenni. Azt hiszem, csak így lehet majd a kérdéseket megoldani.”

„Ön tehát nem tervezi, hogy a közeljövőben részt vesz ezen kérdések rendezését célzó tárgyalásokon? – kérdezte H. Alexander Smith szenátor Achesontól.

„Nem lehet leülni velük tárgyalni” – felelte Acheson.

Acheson kijelentését az tette furcsává, hogy az amerikaiak éppen akkor ültek a tárgyalóasztalhoz az oroszokkal, a Külügyminiszterek Tanácsának ülésén, amely 1947. március 10-én nyílt meg Moszkvában. A megegyezésre azonban semmi jel sem mutatott. „Úgy tűnik számomra, hogy veszélyesen közelítünk egy olyan helyzethez, amikor bekövetkezik a felsorakozás.” – állapította meg Bevin a tanácskozásról, Attlee-hez Moszkvából intézett levelében. „Itt mindenki udvarias, nem használnak nagy szavakat, s úgy tűnik számomra, hogy „a két nagyfiú” között minden előre elhatározott módon megy végbe.” Bidault francia külügyminiszter később helyesen állapította meg, hogy a Külügyminiszterek Tanácsa összejöveteleivel, bankettjeivel, az elmondott tósztokkal és más „fagyos szórakozásaival” egy korszak végét jelezte.¹⁸

Az amerikai delegátusok, osztozva Acheson szkepticizmusában, sem-

miképpen sem voltak érdekeltek egy kompromisszum létrehozásában. A „kemény” magatartás vált céllá. Február végén, egy vezető külügyminisztériumi tisztviselő – valószínűleg Bohlen – úgy nyilatkozott a Time tudósítójának, hogy az amerikai küldöttségnek kevés érdeke fűződik a szovjetekkel való tárgyaláshoz. „Marshall úgy megy Moszkvába – magyarázta –, hogy előre tudja: ott a világ békéje ügyében semmilyen döntést sem fognak hozni. Eddigi tapasztalataink bebizonyították, hogy lehetlenség velük tárgyalni. Csak arra van lehetőség, hogy megadjuk magunkat, vagy hogy nemet mondjunk... Saját politikánk változik. Az ő politikájuk nem tud megváltozni. Sem Molotov, sem Sztálin, sem a Politburo nem tudja megváltoztatni. Az ő politikájuk dogma. Ha valaki elolvassa, amit a *Vörös Csillag* múlt heti száma a kapitalista világról írt, rájön, hogy ugyanaz a szöveg, amit 1924-ben írtak.” De a nyilatkozó mégis adott néhány tanácsot a Time olvasóinak: „össze kell gyűjtsük minden erőnket és tartalékunkat, hogy készen legyünk mindarra, ami vár ránk.”

Az amerikai delegációt George Marshall vezette. A tábornok fáradt volt s nem készült fel a nehéz és bonyolult kérdések megtárgyalására, következképpen nem volt képes betölteni az erős s jól informált vezető szerepet. John Foster Dulles viszont nagy befolyásra tett szert.¹⁹

A Külügyminiszterek Tanácsa moszkvai értekezletének célja az volt, hogy a német és osztrák béketárgyalások ügyében érjen el haladást. Amikor ezen a kérdések túljutottak, William Draper, Clay fő gazdasági tanácsadója azt mondta Herbert Hoovernek, hogy az „minden volt, csak nem ordító siker”. „A várakozásnak megfelelően az oroszok a jóvátételnek a folyó termelésből történő törlesztést kívánták, s ez az a probléma, ami a német kérdés rendezését megakadályozza. Ha ez megoldódna, a többi kérdést nagyobb nehézségek nélkül áthidalhatnánk.”²⁰ Ez talán túlzás volt. Németország hallatlanul bonyolult és összetett problémát jelentett, ami ugyanakkor igen egyszerű kérdés is volt egyben: egyik fél sem vállalhatta ugyanis annak a kockázatát, hogy egy újraegyesült Németország a másik fél szövetségésévé váljon.

Ennek ellenére az oroszok nem hagytak kétséget afelől, hogy a jóvátétel ügye érdeklí őket legjobban. „A szovjet kormány nem leplezi azt a tényt, hogy kártérítést követel Németországtól.” – mondta Molotov – „nem rejtjük véka alá ennek összegére vonatkozó kívánságunkat sem”. Nem titkolták a Szovjet-Oroszországnak okozott háborús károk nagyságát sem. Molotov ismételt panaszosan hivatkozott a statisztikákra – az otthontalanná vált emberek számára, a lerombolt falvakra, vasútállomásokra, a termelőszövet-

kezetekre, az eltűnt marhák, disznók és kecskék számára. Sztálin a konferencia egyik amerikai résztvevőjének azt mondta: „Egész Európában rosszul mennek a dolgok”. Nem tette hozzá, hogy a Szovjetunióban még annál is rosszabbul mennek, mint Nyugat-Európában, Ukrajnában éhínség pusztított. A teljes gyáregységek elszállítása Németországból nagy rongáláshoz vezetett, s az orosz diplomatákra egyre fokozódott a nyomás, hogy a jóvátétel teljesítését a folyó termelésből követeljék. Az oroszok egy percig sem kételkedtek követelésük igazságában, vagy sürgősségének voltában. Arról is tudomásuk volt, ahogy azt Sztálin megfogalmazta: „az USA-ban nem mennek rosszul a dolgok”.²¹

Időről időre néhány amerikai felismerte az oroszok németországi igéyei teljesítésének fontosságát. „Az embernek csak el kell mennie Oroszországba ahhoz, hogy lássa, politikájukat mennyire az égető szükség befolyásolja.” – jegyezte meg Clay a konferencián. Clay, – amint az egyik amerikai küldött megfogalmazta – valójában azt bizonygatta: „szükséges, hogy némi azonnali kártérítést adjunk az oroszoknak, hogy ezzel megvásároljuk Németország gazdasági egységét”.

De az amerikai álláspont továbbra is az maradt, hogy „nincs jóvátétel a jelenlegi termékek alapján”. Az amerikaiak többsége sosem fogta fel igazából azokat a problémákat, amelyek az oroszok követeléseit kialakították. Részben azért, mert abból, ahogyan az oroszok a problémákat tálták, arra lehetett következtetni, hogy az oroszok számoltak a növekvő ellenállással, amibe követeléseik a nyugat részéről ütköznek. Az amerikaiak feltételezték, hogy Molotov és kollégái visszatérő kártérítési követelése, – Dulles elnevezése szerint – pusztán a szovjet „kimerítési politika” része volt.²²

Az amerikai, angol és francia külügyminiszterek nyugat-európai problémákkal is foglalkoztak, különösen a szén hiányával és az ipari termelés növelésének kérdésével. Attól féltek, – Bevin szavaival –, hogy „az oroszok a mi számlánkra fogják Németországot kifosztani”. A nyugatiak nem kötöttek kompromisszumot a jóvátételre vonatkozó kérdésekben. Nem akarták, hogy azért táplálják anyagi erőforrásaikat Németországba, hogy az oroszok a másik oldalon megcsapolják azokat. Charles Kindleberger közgazdász a következőképp foglalta össze, hogyan látja a helyzetet az amerikai küldöttség legtöbb tagja: „Természetesen a Molotov féle gazdasági program fantasztikus. Németország eszerint képes lesz arra, hogy jóvátételt fizessen Oroszországnak, szénnel fizessen Franciaországnak, úgy irányítsa export-import mérlegét, hogy a megszálló hatalmak egyikének se kelljen költségeket vállalnia, emelje életszínvonalát, különösen a közellátás területén, viselje a külső és belső megszállás költségeit – s mindezt egyidejűleg.”

Ezenfelül az amerikaiak és az angolok kezdték egyre inkább arra fektetni a hangsúlyt, hogy egyesítsék a három nyugati megszállási zónát Németországban és a vezető amerikai politikusok is egyre többet foglalkoztak Németország kettészakításának kérdésével.

Más okai is voltak a kártérítés ellenzésének. Az amerikaiak attól tartottak, hogy az ily módon létrejövő erőforrásokat a szovjet hadierő továbbfejlesztésére fogják fordítani. Azt hitték, hogy az oroszok a jóvátételt eszköznek tekintik a nyugat szétrombolására és arra, hogy általa a kontinentális Európa fölött tényleges ellenőrzést szerezzenek – amint Smith moszkvai amerikai nagykövet figyelmeztetett rá.²³

Mindezen okok következtében az USA nem támogatta az azonnali kártérítést. Clay nem titkolta egyetnemértését. Panaszkodott, mondotta Kindleberger, hogy „a külügyminiszter és Ben Cohen nem tudják mit akarnak, szervezetlenek és teljesen elkótyavetyélik Németországot”. Kindleberger elbeszélése szerint Clay válasza „erőszakos és egy kissé fegyvelemsértő volt. Azt állítja, hogy elveszítik Németország egyesítésének lehetőségét, s ez is mutatja, milyen rosszul intézik ezt az egész ügyet. Ő maga célzott rá az oroszok előtt, hogy neki ehhez a politikához semmi köze nincsen.”

Március 31-én, Clay közölte Marshall-lal, hogy tovább már nem állhat az amerikai delegáció rendelkezésére, s a külügyminiszter engedélyével azonnal elhagyta Moszkvát.

A küldöttség más tagjai azonban örültek annak, hogy amerikai részről szilárd és eltökélt politikát tapasztalnak, tudván, hogy ez ugyan nem segíti elő a dolgok előrehaladását Moszkvában, de abban reménykedtek, hogy az másutt hatással lesz a következményekre. Ahogy Dulles írta Vandenbergnek: „Egyre növekvő számú bizonyítékunk van arra, hogy megerősödött pozíciónk egész Európában támogatásra talált.”

Április 15-i, Sztálinnal történt találkozója után Marshall döntő kezdetésre jutott: a Szovjetunió Nyugat-Európa gazdasági és politikai felbomlását szeretné elérni. A találkozó Sztálinnal, szokás szerint este 10 óra körül kezdődött a Kremblen. Marshall csodálkozott Sztálin külsején: a generalissimus nem nézett ki egészségesnek: mintha lógott volna rajta a ruha. „Őn ugyanúgy néz ki, mint amikor legutóbb láttam” – mondta Sztálin –, „én azonban egy öreg ember lettem”.

A kölcsönös udvariaskodások után a két politikus a tárgyra tért. Marshall panaszkodott amiatt, hogy a szovjetekkel nem sikerült a lend-lease szállítások ügyét rendezni; Sztálin viszont amiatt panaszkodott, hogy az USA nem válaszolt a szovjet kölcsön-javaslatra. Sztálin utána visszatért kö-

zépponti témájához. Yaltában, mondotta, az Egyesült Államok beleegyezett abba, hogy a Szovjetunió 10 milliárd dollár háborús kártérítést kap. Most másképp szemlélik a dolgokat – tette hozzá Sztálin, azt mondják „ne vigyenek el több jövátételt, mint amit már elvittek”. Ezt a Szovjetunió nem fogadhatja el, – folytatta. „A népek már megmondtuk a 10 milliárdos összeget. A németeknek nem lesz túl nehéz ezt 20 év alatt kifizetniük. Lehet, hogy az USA és Anglia lemond a kártérítésről, de a Szovjetunió nem mondhat le róla.”

Sztálin hozzáfűzte azonban, hogy a konferencián kialakult holtponthoz „nem olyan tragikus”. A viták csak a nehéz kérdések körüli „csetepaték” voltak. „Más kérdésekben már korábban is felmerültek nézeteltérések, de általában az szokott történni, hogy amikor az emberek kimerítik magukat a vitában, utána rájönnek a kompromisszum szükségességére” – mondotta. Sztálin azt tanácsolta Marshallnak: „legyen türelemmel és ne csüggedjen”.

Az oroszok nyilvánvalóan komolyan vették ezt a tanácsot, mivel a konferencia végén a Truman-beszéd ellenére ezt az irányvonalat követték. A Pravda kijelentette: „Minden kétség nélkül elmondhatjuk, hogy a konferencia a német kérdés megoldásának kezdetét jelezte.” Bevin emelkedett hangulatban hagyta el Moszkvát... Amikor Visinszki kikísérte őt a pályaudvarra, az angol külügyminiszter vidám nótára zendített...

„Micsoda vidám ember” – jegyezte meg Visinszki szarkasztikusan.²⁴

Marshall és kollégái éppenséggel nem valami jó hangulatban búcsúztak. „Hosszú órákon át hallgattuk a régi érvelési technikát, ugyanazokat a hiábavaló érveket lényegtelen kérdésekben, ugyanazokat a torzításokat, ugyanazt a harsány propagandát. – írta Hickerson James Dunn-nak. „Talán valamivel kisebb volt a keserűség a tárgyalóasztalnál, de ez a megtárgyalt kérdések komolyságán múlt, s a köztünk lévő szakadék mélységén... A franciák különösen kiábrándultak az elvtársakból s úgy vélem, közelebb kerültek hozzánk, mint évek óta bármikor; ez elsősorban Molotov durvaságának volt köszönhető s annak, hogy nem akart a franciákkal megegyezni a Saar kérdésben.”

Maga Marshall úgy értelmezte Sztálinnak a türelemre vonatkozó tanácsát, mint baljóslatú felhívást arra, hogy várja ki, amíg az európai helyzet rosszabbodik s az egész kontinens a szovjetek kezébe kerül. Marshall teljesen elfogadta a politikusok nagy többségének a szovjet szándékokról alkotott felfogását. Annak a bírálóknak a helyességét is igazoltnak látta, hogy az oroszokkal nem lehet leülni tárgyalni. Egész úton hazafelé Washingtonig arról beszélt, milyen módot lehetne találni Nyugat-Európa összeomlásának megakadályozására.²⁵

A moszkvai konferencia az amerikaiak számára azt jelentette, hogy vége a háború utáni szovjet-amerikai kapcsolatok roosevelti – átmenetileg optimista – megközelítésének. A találkozó után néhány hónappal, Edward Mason, Marshall fő gazdasági tanácsadója a konferencián, megjegyezte: „Moszkva, bizonyos értelemben a Jaltától való eltávolodás csúcsát jelenti, eltávolodást attól az állásponttól, miszerint jelentős érdekközösség van a nyugat és kelet között, s az lehetővé teszi a megegyezést egy nemzetközi szervezet alapelveiről, s egyben közeledést egy olyan álláspont felé, miszerint az ilyen érdekközösség hiányzik, közeledést tehát az eltérő koncepciók felé.”

John Foster Dullesre várt a feladat, hogy – az amerikai hivatalos személyiségek nevében – a moszkvai külügyminiszteri értekezlet tanulságait levonja. Közvetlenül hazatérte után a következőket mondta. „A másik dolog, amit ebből profitálunk, hogy jobban megértjük miként működik a szovjet politika. A diplomáciai tárgyalásokkal csak kevés eredményt lehet elérni. Csak más országok politikai pártjai és szervezeteibe való behatolással lehet hatni.”

Néhány hét múlva, a Külügyi Tanács ülésén – összeszedvén gondolatait – így beszélt: „Amíg a mi eszméink és eszményeink erőt mutatnak, az oroszok folytatják a politikai nyomást... „Rámutatva a „furcsa fluktuációra”, mely a Németország irányában folytatott politikában végbement, úgy értékelte, hogy ez a szovjet vezetők között zavarra és improvizációhoz vezethet. „A szovjetek nyilván megérik, hogy a kétféle társadalmi forma nem összehasonlítható. Sztálin, a külföld felé azt hangoztatja, hogy a kettő jól megférhet, de valójában nem ez jelenik meg a szovjet sajtóban s nem ezt tanítják az iskolákban.”

Oroszország támadásban van – mondotta. Fő mondanivalóját és következtetéseit figyelmeztetés formájába öntötte: „A szovjeteknek az egész világra kiterjedő tervük van: a kapitalizmus legyőzése (bárhol is van az), s rendőrállamok létesítése.”²⁶

Jegyzetek

1. Joseph M. Jones levele Bentonhoz, 1947. február 26. Harry S. Truman Library, Independence, Missouri Joseph M. Jones papers (a továbbiakban: Jones papers); Foreign Relations of the United States. 1947. Volume V. U. S. Government Printing Office, Washington, 1974. (A továbbiakban: FR., 1946. V.)
2. Mark Ethridge és Paul Porter közlései; FR., 1947. V. pp. 17–22. 24–25, 28.
3. Norman Ness, „Current Situation in Greece”. Előadás. Washington. D. C. 1947 március; FR., 1947, V. pp. 29–30.

4. Byrnes Tafthoz. 1947. március 1. – Library of Congress, Washington D. C. Robert A. Taft papers, 790. Box (a továbbiakban: Taft papers); Dalton a miniszterelnöknek, 1946. november 28, és „Notes on a Difference of Opinion.”, 1947. január 20. London School of Economics. London, Hugh Dalton papers, Miscellaneous, III. 4., 1943–1946; u. o. Dalton naplója, 1947. február 6, 7 és március 14; Dalton memorandum. 1947. február 16. Lady Liddell Heart tulajdonában.
5. Dalton naplója, 1947. március 14.; Loy Henderson közlése; FR., 1947. V. pp. 32–37.
6. Jones, M. Joseph: *The Fifteen Weeks*. New York. Harcourt, Brace and World, 1964. 133.; Memorandum és kronológia az elnöki üzenettel kapcsolatban, Jones papers; FR, 1947, V. 66. p.; U. S. Congress. Senate Committee of Foreign Relations. *Legislative Origins of Truman Doctrine. Hearings Held in Executive Session on S. 938. 80th Congr. 1 st session.* 1947. Historical Series, 1973. 12. p. (A továbbiakban: Committee of Foreign Relations. *Origins of Truman Doctrine.*)
7. FR., 1947, V. pp. 56–58. 96–98.; Senate Foreign Relations Committee, *Origins of the Truman Doctrine* 20. p.; Millis Walter Forrester Diaries, New York, Viking, 1951.
8. FR., 1947. V, pp. 59–61, 107–108. Acheson, Dean: *Present the Cration: My years in the State Department: New York, New American Library, 1970. 293. p.* (A továbbiakban Acheson, Present.) Jones, *Fifteen Weeks*, 141. p.
9. John Hildring, *Lecture*, Washington, D. C. 1946. December 5.; FR., 1947. V, 47. p.
10. George Kennan előadása. 1947. febr. 20. – Princeton University, Princeton, New Jersey. G. Kennan papers; Kennan, G.: *Memoirs 1925–1950* New York. Bantam. 1969. pp. 332–338.; Bohlen Charles: *Witness to History 1929–1969*. New York. W. W. Norton, 1973. 261. p. (A továbbiakban: Bohlen, Witness); Eelsey Cliffordnak, 1947. március 7, – Truman Library Clark Clifford files and papers. Görög dosszié.
11. *Truman, H. S.: Public Papers of Presidents of the United States 1947.* Washington, Government Printig Office, 1953. pp. 176–180.
12. Lásd: *Kolko, Joyce és Kolko, Gabriel: The Limits of Power. The world and United States Foreign Policy, 1945–1954.* New York. Harper and Row, 1972. 331, 343. p.
13. „American Attitudes on U. S. Policy Towards Russia”. Russell memorandumának melléklete. 1947. február 21. – National Archives Washington DC. Records of State Department, 71161/2–2147. (A továbbiakban: N. A. State Dept. papers) Lane Durbrownak, 1945. június 4, Lane Matthewsnek, 1946. március 1, Lane feljegyzése a Trumannal folytatott beszélgetésről, 1947. március 21, – Yale University New Haven, Connecticut, Arthur Bliss Lane papers.
14. Taft Nyilatkozata, 1947. március 12, Taft papers, Box 1260; Patterson, James T.: *Mr. Republican: A Biography of Robert A. Taft.* Boston, Houghton Mifflin, 1972, pp. 369–372.; *The Responsibility of Power*, Herter előadása. 1947. május 21. Harvard University, Cambridge, Massachusetts, Christian Herter papers.; Hamby, Alonzo L.: *Beyond the New Deal: Harry S. Truman and American Liberalism.* New York: Columbia University Press, 1973. pp. 173–178.; Mrs Roosevelt nezeitre lásd: NA. State Dept. papers, Russel Achesonnak, 1947. március 27, 711.

- 61/3–2747, és u. o. levéltervezet Acheson Hasett-hez intézett memoranduma mellékleteként. 1947. május 5, 711.61/5–647; Schlesinger véleményére lásd: Hiskerson feljegyzése Achesonnak. 1947. ápr. 17. N. A. State Dept. papers, Hickerson file; A kormányzat erőfeszítésére, hogy megbirkózzon a növekvő hazai kommunista ellenséggel lásd: *Hartmann*, Susan, M.: Truman and the 80th Congress. Columbia: University of Missouri Press, 1971. pp. 20–28.
15. Leahy naplója, 1947. február 27. Library of Congress; G. Kennan: „Orientation and Comments on National Security Problem”, 1947. március 17–28., Kennan papers.
 16. Churchill szavai megtalálhatóak: Pickersgill, J. W. and Forster, D. F.: The Mackenzie King Record. 3. kötet. 236. old.; Sztálinra lásd: *Djilas*, Mihran: Conversations with Stelen. Translated by Michael B. Petrovich. London; Pelican Books, 1969. 141.
 17. Senate Foreign Relation: Committee, Origins of the Truman Doctrine, 22 p.; Russell Achesonnak 1947. március 27. NA. State Dept. papers, 711.61/3–2747; Mark Ethridge közlése.
 18. Lásd Acheson felszólalását: Senate Foreign Relations Committee, Origins of the Truman Doctrine, 96. p.; *Bidault* Georges: Resistance: The Political Autobiography. Translated by Mariaune Sinclair. New York Praeger, 1965. 145. Bevinre vonatkozóan lásd: *Williams*, Frances; Nothing So Strange. London, Cassell, 1970. pp. 243–244.
 19. *Sulzberger*, C. L. A Long Row of Candles: Memoirs and Diaries 1934–1954. New York, Macmillan, 1969. 347. p.; Howard K. Smith feljegyzése 1947. márc. 16, – Princeton University, John Foster Dulles papers (a továbbiakban: Dulles papers) Box. 15.; *Murphy*, Robert: Diplomat Among Warriors. New York, Pyramid Books, 1965, 342. p.; FR., 1947, II. kötet, 169. p.; Bohlen, Witness pp. 258–60.
 20. Draper levele Hoovernek, 1947. április 25; Herbert Hoover Library, West Branch; Herbert Hoover papers; Edward Mason: „Reflections on the Moscow Conference”, International Organization I. (1947 szeptember.) pp. 475–487.
 21. FR., 1947, II. k. 259 p.; *Werth* Alexander: Russia: the Post-War Years. New York Toplinger Publishing Company, 1971. pp. 217–219, 229, 233. p. (a továbbiakban: Werth: Post War Russia); Sztálin-Stassen jegyzőkönyv, 1947. április 9. Taft papers, Box 549; *Nove*, Alec: An Economic History of the USSR London, Allen Lane, Peg Penguin Press 1969, pp. 287–93.
 22. Clay levele Dodgeknak, 1947. március 24, – Detroit Public Library Joseph Dodge papers; *Werth*, Post-War Russia, 266. p.; Dulles levele Vandenberg szenátornak, 1947. március 29, Dulles papers.
 23. FR., 1947. II. 141, 273, 304, 336, 394–96. p.; Kindleberger levele de Wildenak, 1947. április 1 – Kindleberger papers, Charles Kindleberger tulajdonában; Kennan „Russia’s National Objectives”, Beszéd, 1947. április 1, Kennan papers; Dulles Marshallra gyakorolt befolyására és ellentétére Clayvel lásd: *Gimbel*, John: The American Occupation of Germany: Politics and the Military 1945–1949. Stanford, Stanford University Press, 1968. 120–123 és Kindleberger levele de Wildenak, 1947. márc. 24, Kindleberger papers.
 24. Dulles levele Vandenberg szenátornak, 1947. április 10, Dulles papers; Clay magartartására lásd: Kindleberger de Wildenak 1947. márc. 29, Kindleberger papers;

- Smith*, Jean Edward, et the papers of General Lucins D. Clay: Germany 1945–49. Bloomington, Indiana University Press, 1974. I. köt.
25. Hickerson Dunn-nak, 1947. május 26, N. A. State Dept. papers, Hickerson file, Box 6; *Bohlen* Witness, pp. 262–263.; Forrestal naplója, 1947. április 28, pp. 1600–1602. James Forrestal diary, Princeton University.
26. Edward Mason: „Reflections on the Moscow Conference, International Organization I. (1947 szeptember) pp. 475–87; Dulles beszéde, 1947. április 29, Dulles papers, Box 11; u. o. Council on Foreign Relations, Az 1947. jún. 6.-i vitaülés.